

Олена ГАЙДУКЕВИЧ
(м. Івано-Франківськ)

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Стаття присвячена дослідженню природоохоронної діяльності УГКЦ та Андрея Шептицького в першій половині ХХ ст. Автор аналізує низку архівних документів, що засвідчують факти природоохоронної діяльності митрополита Андрея на теренах Галичини в 1920 – 1930 рр.

Ключові слова: митрополит Андрей Шептицький, охорона природи, заповідники, вікові дерева, українська спільнота Галичини.

Одним з аспектів різнобічної діяльності митрополита Андрея була широка природоохоронна діяльність [1]. Насамперед вона зводилася до всебічної підтримки різноманітних наукових проєктів за поданням провідних українських науковців, в першу чергу членів Товариства імені Т. Шевченка. Андрей Шептицький постійно цікавився справами цього товариства,

прислухався до думок та пропозицій науковців, сприяв їх практичному втіленню [3].

Значне місце в справі охорони природи в першій половині ХХ ст займало заповідання цінних природних об'єктів – цілих лісових масивів та окремих вікових дерев. Не стояли осторонь цих процесів і українські науковці, з ініціативи яких УГКЦ на своїх землях в 1920-30-х роках організувала низку заповідників, першим з яких був кедровий заповідник біля с. Осмолода в Горганах [4].

У травні 1931 р. у Станиславові проведено краєзнавчий з'їзд, на якому обговорювалося питання заповідання цінних природних об'єктів, зокрема, і карпатського кедра. Українські науковці, члени НТШ – Всеволод Левицький, Богдан Лучаковський, Олена Мриц, Володимир Бригідер та інші – звернулися до митрополита Андрея із проханням виділити в лісах маєтності «Перегінсько» Столових дібр УГКЦ ділянку кедра і закріпити за нею заповідний статус. У відповідь митрополит дав дозвіл на створення такого заповідника, про що Центральна Адміністрація Столових дібр у Львові офіційно повідомила Воєводський уряд у Станиславові [4, арк.115]. З 1933 р. в урочищі «Льолинське Яйце» біля Осмолоди почалися роботи з організації заповідника. 12 серпня 1934 р., в неділю, відбулося урочисте відкриття кедрового заповідника, на якому був присутній митрополит Андрей Шептицький, науковці, численні гості [6]. Через місяць, 20 вересня 1934 р., за рішенням Станиславівського воєводи ділянка розповсюдження сосни кедрової європейської в Горганах була юридично визнана заповідником [4, арк.141].

Створенням в серпні 1934 р. на землях УГКЦ першого українського кедрового заповідника було започатковано визначення цілої серії цінних природних об'єктів, які згодом були об'єднані в перший Український національний парк природи [4]. Було виділено низку об'єктів, що займали площу 18 км² і пропонувалися як заповідні: ялицевий, льмово-яворовий, сосновий, буковий, урочище «Ставки», що об'єднувало 3 високогірні ставки, окремі торфовища і скельні резервати та урочище «Підлюте» («Живець», «Підлюте» і «Палата») [4, арк.83]. Названі об'єкти були віднесені до категорії охоронних лісів і підпадали під заповідно-охоронний режим господарювання [6, арк.25 – 31]. Матеріали щодо виділених заповідних об'єктів, що об'єднувалися у перший Український національний парк природи, в січні 1938 р. були направлені на затвердження воєводі в Станиславів [4, арк.153]. Проте, на жаль, через загальновідомі історичні події 1938–1939 рр., що привели до Другої світової війни, ці матеріали так і не були затверджені воєводою і перший Український парк природи так і не був офіційно проголошений.

Завдяки активній підтримці митрополита Андрея ще одна унікальна ділянка степової реліктової рослинності – урочище «Чортова гора» біля м. Рогатина – була виділена на ерекційних землях Церкви як природний заповідник. Місцевий парох Феодосій Кудрик виявив у 1935 р. ділянку степової реліктової рослинності. Згодом науковці-ботаніки, вивчаючи флору цього об'єкта, підтвердили її унікальність і за згоди та підтримки митрополита Андрея він був оформлений як заповідник «Чортова гора» [3, арк.4]. 7 липня

1936 р. греко-католицький Митрополичий Ординат у Львові відправив на адресу Воеводського Уряду в Станиславів листа з повідомленням про створення на землях греко-католицької парафії в Рогатині заповідника «Чортова гора» і віддачу його «... під опіку НТШ у Львові для наукових дослідів» [3, арк.11,12].

Інший природоохоронний об'єкт митрополита Андрея – це заповідник в урочищі «Касова гора» біля с. Бовшів в околицях м. Галича. 24 січня 1939 р. митрополит отримав звернення комісії охорони природи НТШ щодо заповідання цього урочища [3, арк. 46,47]. Як свідчать архівні матеріали, вже весною 1939 р. розпочалися роботи щодо оформлення цього об'єкту як заповідного, проте історичні події вересня 1939 р. завадили їх реалізації.

Виділення лісових площ під заповідники УГКЦ проводила на своїх землях і в інших районах Галичини, зокрема, в маєтності «Зарваниця» Підгаєцького повіту на Тернопільщині. Серед архівних документів виявлено лист від 28 квітня 1939 р. Центральної Адміністрації Столових дібр Митрополії до Скарбового Уряду в Підгайцях з проханням «...звільнення ґрунтів під лісами в с. Зарваниці від ґрунтового податку, яко узнаних за охоронні» [5, арк.2]. І там же додається пояснення: «...Як виходить з залученого рішення Воеводського Уряду Тернопільського з дня 11 березня 1939 р. Воеводський Уряд признав за охоронні ліси Зарваниця, положені в гміні Вишнівчик в повіті Підгайці на поверхні 155 га 10 акр., становлячи власність греко-католицької Митрополії у Львові» [5, арк.2]. 6 травня 1939 р. таке звільнення від ґрунтового податку церковних лісів було одержано Центральною Адміністрацією [5, арк.9].

Ще однією важливою складовою природоохоронної діяльності митрополита Андрея була охорона окремих вікових дерев, як цінних пам'яток природи, про що свідчать численні архівні документи. Так, у відповідь на постанову V-го з'їзду НТШ щодо охорони вікових дерев, як цінних пам'яток природи, митрополит видав розпорядження про охорону старих дерев при церквах: «...Оцінюючи велику вагу того діла Єпископський Ординат розпоряджує Всечесному Духовенству: 1. Охоронювати й не винищувати самовільно які-небудь пам'ятки природи на церковних ґрунтах, а особливо старі пам'яткові дерева при церквах і на приходствах без окремого на це дозволу Єпископського Ординаріату. 2. Заінвентаризувати всі старі дерева при церквах і на приходствах по зложеному Комісією Охорони Природи квестіонарі ... до кінця 1937 р.» [3, арк.30, 31].

Цікавою є інформація щодо охорони трьох Шашкевичівських дубів, що росли біля церкви у селі Підлісся біля м. Галича [3, арк.16]. У березні 1937 р. голова комісії охорони природи НТШ Олена Мриц звернулася до митрополита Андрея з проханням про охорону цих дубів [6, арк.80]. Шашкевичівські дуби одразу були взяті під охорону місцевого пароха, біля церкви якого вони росли. І таких звернень до митрополита Андрея з проханням посприяти охороні та збереженню рідкісних рослин, тварин, а також окремих цінних природних об'єктів серед архівних матеріалів виявлено досить багато.

Крім сприяння природоохоронній роботі в Галичині, Андрей Шептицький проводив і низку інших заходів, що опосередковано сприяли

охороні природи. Серед архівних документів знаходимо численні листи – прохання митрополита до різноманітних інстанцій щодо втілення в життя окремих заходів, що так чи інакше впливали на збереження природи краю.

Зокрема, з метою надання більших можливостей для навчання української молоді у Львівській політехніці і здобуття ними рільничо-лісівничого фаху, покращення рівня навчання та розширення матеріально-технічної бази інституту доцент кафедри ботаніки Андрій П'ясецький організував професорсько-викладацький склад факультету і вони звернулися по допомогу до митрополита Андрея. У відповідь в 1938 р. митрополія купила 4 тис. га лісу біля с. Янова, на базі якого було створено Інститут «Лісовий Фонд Львівської греко-католицької єпархії», який включав дослідне Янівське лісництво та лісову наукову станцію [8, арк.33]. Та з приходом фашистських військ над цінними янівськими лісами нависла загроза їх знищення. І знову Андрій П'ясецький звернувся за допомогою до митрополита Андрея. Разом із 17 науковцями-лісівниками він пише 12 серпня 1941 р. А. Шептицькому листа з проханням заступитися перед німецьким командуванням щодо янівських лісів [7, арк. 4,5]. У відповідь на другий же день, 13 серпня 1941 р., митрополит Андрей звернувся до німецького командування: «..Бажанням моїм було би і пропоную, щоби ця корисна праця українських лісовиків, розпочата з Божим Благословенням, була дальше проваджена, тому прошу забезпечити дальше існування українського науково-дослідного інституту у Львові та дослідного лісництва у Янові з метою ведення дослідних праць і вишколу фахових сил, як це в моїй ініціативі з 1938 р. було подумано» [8, арк.33]. Янівський ліс разом із Інститутом було врятовано, але ціною життя А. П'ясецького, якого гестапо розстріляло у 1942 р. [2, с.363].

Таким чином, одним з аспектів діяльності УГКЦ та митрополита Андрея була постійна і цілеспрямована природоохоронна діяльність. Андрей Шептицький, як духовна, високоосвічена і культурна особистість, людина широкого світогляду, патріот своєї землі, постійно приділяв значну увагу охороні природи рідного краю, всебічно підтримував природоохоронну діяльність різних верств української спільноти Галичини. Охорона природи, довкілля, як важливий аспект діяльності митрополита, була направлена на посилення процесів національного відродження в краї, мала неабияке значення для утвердження національної гідності галичан, наближала їх до природи, сіяла зерно природоохоронних ідей та любові до рідної землі.

Література

1. Гайдукевич О. О. Природоохоронна діяльність ГКЦ в Галичині в 20–30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України»/ О. О. Гайдукевич. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
2. Фурдичко О. І. Першопостаті українського лісівництва. Нариси до лісової історії / О. І. Фурдичко, В. Д. Бондаренко. – Львів : БІБЛЬОС, 2000. – 369 с.
3. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 309, оп. 1, спр. 88, 47 арк.
4. ЦДАУ, м. Львів, ф. 409, оп. 1, спр. 1392, 200 арк.

5. ЦДІАУ, м. Львів, ф. 409, спр. 795, 11 арк.
6. ЦДІАУ, м. Львів, ф. 409, спр. 1432, 31 арк.
7. ЦДІАУ, м. Львів, ф. 201, оп. 1, спр. 212, арк. 4-5.
8. ЦДІАУ, м. Львів, ф. 201, спр. 6129, арк. 33.